

KEROSINE working paper / 2010

Jobcreatie en -destructie tijdens de crisis

Een beschrijving op basis van innovatieve data

Karen Geurts
HIVA-K.U.Leuven
karen.geurts@hiva.kuleuven.be

Volgens recente macro-economische statistieken bleef de impact van de economische crisis op de Belgische arbeidsmarkt beperkt. Het Federaal Planbureau berekende dat de loontrekkende werkgelegenheid in 2009 een daling kende van slechts 17 500 arbeidsplaatsen en voor dit jaar wordt reeds een licht herstel verwacht (Federaal Planbureau, 15-09-2010). Ook volgens recente Eurostat-cijfers wist de Belgische arbeidsmarkt als een van de beste van Europa het hoofd te bieden aan de gevolgen van de crisis en ligt het aantal werkenden vandaag opnieuw hoger dan twee jaar geleden (Eurostat, 2010).

Dergelijke netto-evoluties geven echter een beperkt beeld van de werkelijkheid. Achter de geruststellende macro-economische cijfers ging een turbulent proces schuil van jobdestructie in bedrijven die personeel moesten ontslaan, tijdelijke contracten die niet werden verlengd en bedrijven die over de kop gingen. Maar anderzijds werden er ook nieuwe jobs gecreëerd door ondernemingen die ondanks de crisis bijkomend personeel konden aanwerven.

Dankzij een innovatieve methode die HIVA-K.U.Leuven ontwikkelde in samenwerking met de Dienst Statistiek van de RSZ beschikken we vandaag over data die toelaten de dynamiek op de arbeidsmarkt in kaart te brengen. Deze paper analyseert de resultaten voor het eerste crisisjaar.

In totaal werden er in het eerste jaar van de crisis ruim 215 000 bestaande banen geschrapt in België. De schok was het meest voelbaar in zeer grote ondernemingen. Tegelijk werden er in de meeste sectoren in volle crisisperiode nieuwe jobs gecreëerd. Het gaat over niet minder dan 192 000 nieuwe jobs in één jaar tijd. Deze paper beschrijft de arbeidsmarkturbulentie in detail. De gepresenteerde data zijn uniek voor België.

-
- De data voor de analyse in deze working paper werden welwillend ter beschikking gesteld door de RSZ.
 - Deze working paper kwam tot stand in het kader van het KEROSINE-project (Knowledge Economy and Regional Strategies for Organisational and Sustainable Innovation) dat wordt mogelijk gemaakt door het Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen. Dit project wordt uitgevoerd door het HIVA en het CESO aan de K.U.Leuven en door Vlerick UGent. Promotoren zijn Geert Van Hootehem en Monique Ramioul.

Samenvatting

- Tijdens het eerste jaar van de crisis (2de kwartaal 2008 - 2de kwartaal 2009) werden 215 000 bestaande loontrekkende jobs vernietigd of 6,9% van de bestaande werkgelegenheid. In diezelfde periode werden ook 192 000 jobs gecreëerd of 6,2 van de werkgelegenheid. De jobcreatie viel daarmee slechts matig terug ten opzichte van het jaar ervoor (-17%), terwijl de jobdestructie drastisch toenam (+44%).
- Weinig landen beschikken over vergelijkbare recente cijfers. De VS vormen een uitzondering: statistieken over de dynamiek op de arbeidsmarkt worden er gebruikt als een belangrijk beleidsondersteunend instrument. Hoewel de economische activiteit in België en de VS in de jaren 2003-2009 een gelijkaardig verloop kenden, is de turbulentie op onze arbeidsmarkt traditioneel veel minder groot dan op de Amerikaanse. Bovendien nam de jobdestructie in België tijdens de crisis veel minder sterk toe dan in de VS en viel de jobcreatie minder sterk terug. Onder meer dankzij buffers in het sociaalezekerheidssysteem bleef het aantal afdankingen in België beperkt.
- De directe impact van de crisis was het meest voelbaar in zeer grote bedrijven (+1 000 werknemers). Gewoonlijk is de creatie en destructie van banen in deze bedrijven zeer beperkt, maar in 2009 werden er 40 000 bestaande banen geschrapt, dat is een toename van de jobdestructie met 150% ten opzichte van de voorgaande jaren. De werkgelegenheid in kleine ondernemingen is traditioneel veel volatieler. Bij KMO's (<50 werknemers) werden in het eerste crisisjaar bijvoorbeeld bijna 80 000 banen geschrapt, terwijl deze bedrijven een even groot aandeel van de werkgelegenheid vertegenwoordigen als zeer grote ondernemingen. De directe impact van de crisis was er echter beperkter: de stijging van de jobdestructie in KMO's bedroeg slechts 13%. Bovendien ging de creatie van nieuwe banen er aan een hoog tempo verder.
- Tijdens crisis werd de jobcreatie in nagenoeg alle sectoren van de economie teruggeschoefd, terwijl jobdestructie toenam. In de industrie was het verschil met de periode van hoogconjunctuur het meest uitgesproken: de sowieso lage jobcreatie daalde er tot amper 17 000 nieuwe jobs in één jaar tijd, terwijl intussen ruim 42 000 banen vernietigd werden, of 8% van de bestaande industriële werkgelegenheid. In de tertiaire sector waren de directe gevolgen van de crisis veel minder groot, en organisaties uit de quartaire sector doorstonden de crisis nagenoeg ongedeerd. Alvorens over te gaan tot afdankingen van eigen personeel reduceerden vele bedrijven het gebruik van uitzendarbeid. De uitzendsector werd dan ook het hardst getroffen.
- Van de industriële sectoren deelden de textiel en de automobiel het meest in de klappen: hier werd in één jaar tijd resp. 16% en 10% van de bestaande werkgelegenheid vernietigd, terwijl er nauwelijks nieuwe banen werden geschapen. Hoewel ook in de meeste andere industriële sectoren de netto-werkgelegenheid daalde, werden niet alle bedrijven getroffen. Vooral de voeding kon zich sterk handhaven: ondanks sterke afslankingen bij enkele multinationals konden heel wat voedingsbedrijven, zowel kleine, op de lokale markt gerichte producenten als grotere, exportgerichte bedrijven, bijkomend personeel aanwerven tijdens het eerste jaar van de crisis.
- In de tertiaire sectoren was de impact van de crisis veel beperkter. Meest in het oog springen de sectoren van de 'Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten' en de 'Administratieve en ondersteunende diensten'. Beide sectoren zijn al jaren in volle expansie, en deze groei gaat gepaard met een turbulent proces van 'creatieve destructie'. In 2009 werden in deze sectoren 20 000 bestaande jobs vernietigd, vooral in bedrijfsondersteunende activiteiten als reclame en marketing, industriële reiniging en zakelijke dienstverlening. Tegelijk bleef de jobcreatie in expanderende bedrijven op een hoog niveau gehandhaafd en werden er in volle crisisperiode 26 000 nieuwe jobs gecreëerd. Vooral in subsectoren als adviesverlening voor bedrijven, ingenieursactiviteiten, maar ook arbeidsbemiddeling, werden tal van nieuwe arbeidsplaatsen geschapen.

Waarom data over de dynamiek op de arbeidsmarkt?

Achter doorgaans geleidelijke netto-evoluties van de werkgelegenheid gaat een dynamisch proces schuil van jobcreatie en -destructie en van ondernemingen die starten of verdwijnen. Netto-statistieken brengen deze turbulentie niet aan het licht en laten evenmin toe om de kenmerken van ondernemingen te bestuderen die verantwoordelijk zijn voor de creatie of destructie van werkgelegenheid. Daarom worden micro-data op ondernemingsniveau geanalyseerd. Deze maken het mogelijk de werkelijke dynamiek op de arbeidsmarkt te beschrijven.

Tal van empirische analyses uit verschillende westerse landen komen tot de opmerkelijke vaststelling dat de creatie en destructie van werkgelegenheid zich vaak gelijktijdig voordoen, in eenzelfde regio en eenzelfde sector, zowel bij kleine als grote ondernemingen, en in alle fasen van de conjunctuur-cyclus. Dat wil bijvoorbeeld zeggen dat in een noodlijdende sector niet alle bedrijven inkrimpen of over de kop gaan, maar er ook zijn die groeien. Net zo min betekent een expanderende sector dat alle ondernemingen delen in de expansie. Integendeel, groeisectoren zijn vaak sectoren waar de turbulentie - de creatie én destructie van jobs en bedrijven - het hoogst is.

In een eerdere working paper analyseerden we deze dynamiek op de arbeidsmarkt tijdens een periode van economische hoogconjunctuur in Vlaanderen (Geurts & Ramioul, 2008). Recente cijfers laten toe te kijken naar de voorbije crisisperiode. Deze working paper gaat in op de belangrijkste trends voor België in de periode 2003-2009.

Jobcreatie en -destructie

Jobcreatie en -destructie worden traditioneel gemeten op basis van de netto-evoluties van het aantal jobs per werkgever. Davis, Haltiwanger & Schuh (1997) hebben de berekeningswijze voorgesteld die vandaag algemeen aanvaard is.

Jaarlijkse **jobcreatie** is de som van twee componenten:

- de netto-toename van het aantal jobs bij groeiende bedrijven in dat jaar;
- het aantal jobs dat werd gecreëerd door werkgevers die in dat jaar gestart zijn.

Jaarlijkse **jobdestructie** is de som van :

- het netto-werkgelegenheidsverlies bij krimpende bedrijven in dat jaar;
- het aantal jobs dat verdwenen is bij werkgevers die in de loop van het jaar hun activiteiten hebben stopgezet.

De som van beide componenten, jobcreatie en -destructie, noemt men de totale jobreallocatie. Het verschil tussen beide componenten is de netto-werkgelegenheidsevolutie.

Methode en data

De analyse in deze working paper is gebaseerd op een innovatieve methodologie die werd ontwikkeld door het HIVA-K.U.Leuven in samenwerking met de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) (Geurts *et al.*, 2009). De methode sluit aan bij recente inzichten uit Amerikaans en Scandinavisch onderzoek en neutraliseert een aantal typische tekortkomingen van administratieve data zodat betrouwbare statistieken kunnen opgesteld worden over de dynamiek op de arbeidsmarkt. Voor de berekeningswijze van de indicatoren volgen we internationaal geharmoniseerde definities (Eurostat/OECD, 2007; Davis *et al.*, 1997).

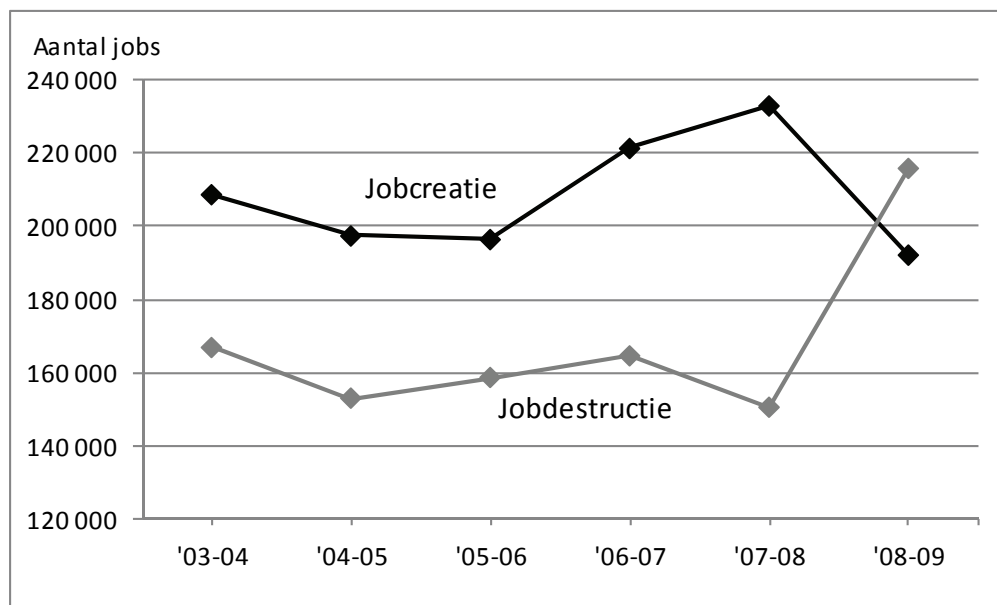
De data in deze paper zijn gebaseerd op gegevens die de RSZ bij werkgevers verzamelt via de ‘multi-functionele aangifte’ (DmfA). De cijfers hebben betrekking op 90% van de Belgische loontrekkende werkgelegenheid. Niet opgenomen zijn loontrekkende jobs bij zelfstandigen in eigen naam en bij de Plaatselijke en Provinciale Overheden (RSZPPO). Voor de samenstelling van de cijfers in deze working paper werden ook de jobs bij andere (federale, gewestelijke, ...) overheden buiten beschouwing gelaten, of meer bepaald de jobs in NACE-sector ‘O’. In de tekst wordt deze beperking niet steeds herhaald: we gebruiken eenvoudigweg de term ‘(totale) werkgelegenheid’.

Een beknopte beschrijving van de gebruikte methode, definities en berekeningswijzen vindt u in de Technische bijlage achteraan. Daar worden ook verwijzingen gegeven naar verdere literatuur.

De crisis: jobcreatie valt matig terug, jobdestructie piekt

Vanaf het 3de kwartaal van 2008 daalde de economische activiteit in ons land (NBB, 2010). De daling van de werkgelegenheid volgde in het 4de kwartaal. Hoewel de economische activiteit zich herstelde in de tweede helft van 2009, bleef de werkgelegenheid in de loop van 2009 verder krimpen. In deze paper vergelijken we de toestand op 30 juni 2009 met die precies één jaar ervoor (30 juni 2008). In dat jaar daalde de loontrekkende werkgelegenheid in België met 0,8% of 23 600 arbeidsplaatsen. Figuur 1 toont dat deze netto-daling het gevolg was van enerzijds de destructie van 215 800 bestaande banen en anderzijds de creatie van 192 200 nieuwe jobs.

Figuur 1. Jobcreatie en -destructie in België*, 2de kwartaal 2003-2009

* Loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam
Bron: RSZ (Bewerking HIVA-K.U.LEUVEN)

In de jaren voor de recente economische crisis werd de destructie van bestaande werkgelegenheid ruimschoots overtroffen door de creatie van nieuwe banen: terwijl er jaarlijks om en bij de 160 000 jobs verloren gingen door faillissementen en krimpende bedrijven, werden er door starters en groeiende ondernemingen elk jaar meer dan 200 000 nieuwe jobs gecreëerd. Daardoor groeide de totale werkgelegenheid. Tussen 2008 en 2009 (30 juni) liep de jobcreatie sterk terug: het aantal bijkomende jobs dat werd gecreëerd daalde tot onder het niveau van de jaren ervoor en was daarmee te gering om de stijgende jobdestructie te compenseren.

Uit onderzoek blijkt dat een netto-daling van de werkgelegenheid tijdens recessies steevast veroorzaakt wordt doordat het aantal banen dat wordt vernietigd fors toeneemt. De jobcreatie daarentegen neemt in zo'n periode meestal slechts beperkt af (Davis *et al.*, 2006). Dit was ook het geval in België tijdens het eerste jaar van de recente crisis: de jobdestructie steeg excessief - er werden 44% méér bestaande jobs vernietigd dan het jaar ervoor - terwijl de jobcreatie slechts matig daalde - er werden 17% minder nieuwe jobs gecreëerd dan het jaar ervoor.

Enerzijds betekent dit dat heel wat bedrijven in volle crisisperiode nieuwe arbeidsplaatsen bleven creëren, al was het in beperktere mate dan voordien. Anderzijds laat het zien dat de belangrijkste

verklaring voor de negatieve evolutie van de werkgelegenheid te vinden is in een forse toename van de jobdestructie. Zoals verder zal blijken was deze jobdestructie, veel meer dan de jobcreatie, geconcentreerd in specifieke delen van de economie.

Belgische buffers konden de schade beperken

Een van de weinige landen die beschikken over recente cijfers over de dynamiek van de werkgelegenheid zijn de Verenigde Staten. De data van het Bureau of Labor Statistics worden ontwikkeld volgens een methode die vergelijkbaar is met deze van HIVA-RSZ. In figuur 2 vergelijken we de jobcreatie- en jobdestructiegraden van België en de VS (definitie zie kader).

Jobcreatie- en jobdestructiegraad

Om landen of sectoren te vergelijken wordt een relatieve maat voor jobcreatie en -destructie gebruikt.

De **jobcreatiegraad** is de procentuele verhouding tussen het aantal bijkomende arbeidsplaatsen dat werd gecreëerd door starters en groeiende bedrijven, en de totale werkgelegenheid.

Bijvoorbeeld: Tussen het 2de kwartaal van 2008 en 2009 bedroeg de jobcreatiegraad in België 6,2%. Dat betekent dat per 100 bestaande jobs er ruim 6 nieuwe werden gecreëerd.

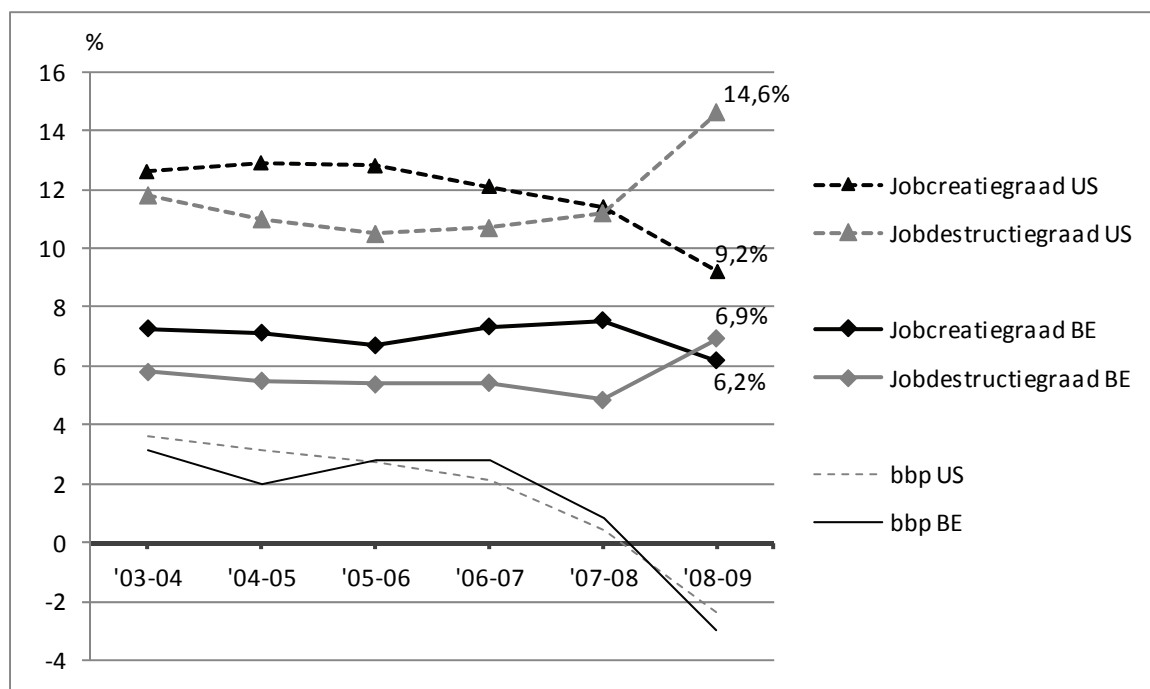
De **jobdestructiegraad** is de procentuele verhouding tussen het aantal arbeidsplaatsen dat verloren ging in krimpende bedrijven en in bedrijven die hun activiteiten stopzetten, en de totale werkgelegenheid.

Bijvoorbeeld: Een jobdestructiegraad van 6,9% in België tussen 2008 en 2009 betekent dat bijna 7 van de 100 bestaande jobs werden vernietigd.

De economische activiteit in België en de VS kende in de jaren 2003-2009 een gelijkaardig verloop (zie figuur 2, procentuele groei van het bbp). Toch verschilde de dynamiek op de arbeidsmarkt in die periode sterk. Ten eerste is de Amerikaanse arbeidsmarkt veel turbulenter dan de Belgische: in de periode voor de crisis schommelden de jobcreatie- en destructiegraden in de VS rond 11% à 12%, terwijl die in België rond 6% à 7% lagen. Een belangrijke verklaring hiervoor zijn institutionele kenmerken: het Belgische syndicale model, met onder meer een hogere ontslagbescherming, zorgt ervoor dat werkgevers minder snel overgaan tot ontslag en ook voorzichtiger zijn in hun aanwervingen dan in het flexibele Amerikaanse model (Gómez-Salvador *et al.*, 2004; Haltiwanger *et al.*, 2006; OECD, 2009).

Een tweede opmerkelijk verschil is dat de jobdestructie in de VS tijdens de crisis veel sterker toenam dan in België: tussen 2008 en 2009 werd 14,6% van de Amerikaanse arbeidsplaatsen vernietigd, dat is een stijging met 3,4 procentpunt ten opzichte van het jaar ervoor. In vergelijking daarmee was de toename van de jobdestructie in België - tot 6,9% van de werkgelegenheid - relatief beperkt (+2,1 procentpunt). Evenzo viel de jobcreatie in de VS veel sterker terug dan in België (-2,2 versus -1,4 procentpunt).

Figuur 2. Jobcreatie- en jobdestructiegraden* en evolutie van het bbp in België en de VS; 2003-2009**

* Voor België: loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam; voor de VS: loontrekkende arbeidsplaatsen in de private sector

** Voor België: jaarlijkse evoluties 2de kwartaal; voor de VS: jaarlijkse evoluties 1ste kwartaal

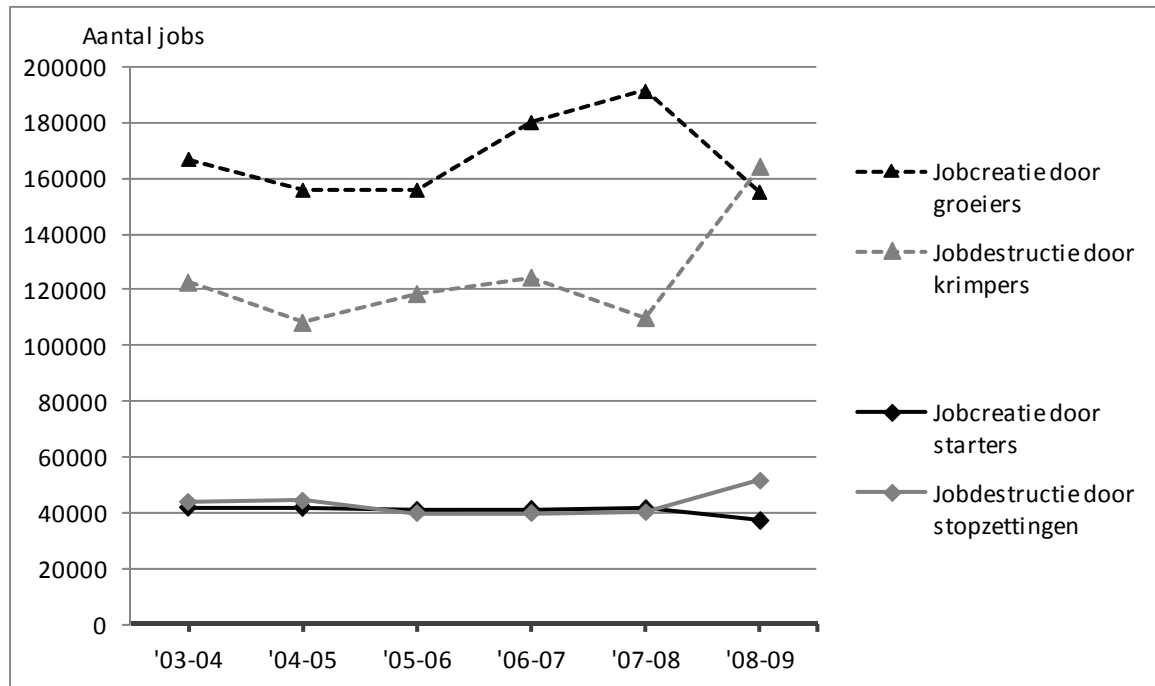
Bron: RSZ (Bewerking HIVA-K.U.Leuven); Business Employment Dynamics, Bureau of Labor Statistics; Bureau of Economic Analysis; Nationale Bank van België

Verschillende buffers in het Belgische socialezekerheidssysteem hebben ertoe bijgedragen dat het aantal afdankingen tijdens de crisis beperkt bleef. Zo maakten bedrijven uitvoerig gebruik van mogelijkheden om het arbeidsvolume te reduceren. Dit gebeurde onder meer door een beperking van het aantal overuren en een toenemend gebruik van deeltijds tijdskrediet/loopbaanonderbreking. Het belangrijkste instrument waarmee werkgevers hun arbeidsvolume aanpasten was echter het stelsel van tijdelijke werkloosheid. In de loop van juni 2009 waren ruim 220 000 arbeiders minstens één dag tijdelijk werkloos; dat is een stijging met meer dan 100 000 ten opzichte van juni 2008 (RVA, statistieken online). De nieuwe tijdelijke maatregelen om de impact van de crisis te bestrijden, zoals het crisistijdskrediet en economische werkloosheid voor bedienden, kwamen pas in voege in juli 2009; het effect ervan is dus nog niet zichtbaar in de hier gepresenteerde data. Voor een uitvoerige bespreking van de impact van bestaande institutionele maatregelen op de Belgische arbeidsmarkt tijdens de recente crisis verwijzen we naar de publicaties van de Nationale Bank van België (2010) het Federaal Planbureau (2010) en de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2010).

Snoeien in het personeelsbestand

Nieuwe jobs worden gecreëerd door startende werkgevers en door bestaande bedrijven die hun personeelsbestand uitbreiden. Analooq worden bestaande jobs vernietigd wanneer bedrijven hun activiteit stopzetten of wanneer ondernemingen snoeien in het aantal werknemers. Figuur 3 toont beide componenten van jobcreatie en -destructie.

Figuur 3. Jobcreatie en -destructie door starters, stopzettingen en bestaande ondernemingen in België*; 2de kwartaal 2003-2009

* Loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam
Bron: RSZ (Bewerking HIVA - K.U.Leuven)

De figuur laat zien dat de creatie en destructie van banen door starters en stopzettingen nagenoeg constant is over de jaren en een relatief beperkte invloed ondergaat van de conjunctuurschok. Tijdens de crisis viel de creatie van jobs door starters zelfs nauwelijks terug. Wel nam het jobverlies ten gevolge van bedrijven die hun activiteiten stopzetten tussen 2008 en 2009 beduidend toe (van 40 300 naar 51 800 jobs of een stijging met 29%).

Daar staat tegenover dat de grootste schommelingen in de jaarlijkse creatie en destructie van werkgelegenheid op rekening te schrijven zijn van bestaande bedrijven. Zo nam de jobcreatie door bestaande bedrijven fors toe in de jaren voor de crisis om in 2008 een hoogtepunt te bereiken met de creatie van 191 000 nieuwe banen in één jaar tijd. Vervolgens viel de jobcreatie in 2009 terug tot het laagste peil in de beschouwde periode (155 000 nieuwe jobs). De jobdestructie in krimpende ondernemingen fluctueerde in het jaar van de crisis nog sterker: met een verlies van 164 000 arbeidsplaatsen in 2009 lag de jobdestructie er 49% hoger dan het jaar voordien (110 000 jobs).

De conjunctuurschok was dus het meest voelbaar in ondernemingen die hun activiteiten (tijdelijk) terugschroefden en daarbij personeel afdankten. Zoals hoger vermeld vonden dergelijke perso-

neelsinkrimpingen in vele bedrijven plaats nadat andere mogelijkheden om het arbeidsvolume te verminderen waren uitgeput, zoals een vermindering het aantal overuren of een toename van tijds-krediet en tijdelijke werkloosheid. Deze maatregelen kunnen we met de gebruikte data niet becijfe-ren. Wel opgenomen in de cijfers zijn uitzendkrachten: zoals bekend ondergingen zij als eersten de gevolgen van de crisis (zie verder). Door uitzendcontracten niet te verlengen konden ondernemingen een bijkomende buffer benutten alvorens over te gaan tot het afdanken van eigen (tijdelijk of vast) personeel.

In vergelijking met afslankingen in bestaande bedrijven wegen falingen dus eerder beperkt door in het verlies aan arbeidsplaatsen: tijdens de crisis vond slechts een kwart van de jobdestructie plaats in bedrijven die hun activiteiten stopzetten. Een deel van de verklaring hiervoor is van statistische aard: bedrijven voeren doorgaans eerst afslankingen door alvorens over te gaan tot stopzetting van de activiteit. Toch moet worden opgemerkt dat het jobverlies door falingen tijdens de crisis veel minder sterk toenam in vergelijking met de periode van hoogconjunctuur voordien dan het aantal afdankingen in bestaande bedrijven (29% versus 49%).

Grote ondernemingen sterker getroffen door crisis

In figuur 4 splitsen we de jobcreatie en -destructie door groeiende en krimpende ondernemingen ver-der op volgens grootteklasse. Een voorstelling van werkgelegenheidsdynamiek volgens ondernemings-grootte is sterk onderhevig aan de keuze van de statistische grootheden. We lichten dit kort toe in de technische bijlage. Om in een oogopslag een zo ‘eerlijk’ mogelijk beeld te geven van de bijdrage van verschillende grootteklassen aan de dynamiek van de werkgelegenheid, bekijken we drie klassen van ondernemingen die elk een derde van de werkgelegenheid vertegenwoordigen: kleine ondernemingen (tot 50 werknemers), middelgrote en grote (50-1 000 werknemers) en zeer grote ondernemingen (+1 000 werknemers). Starters en stopzettingen zijn niet opgenomen in figuur 4.

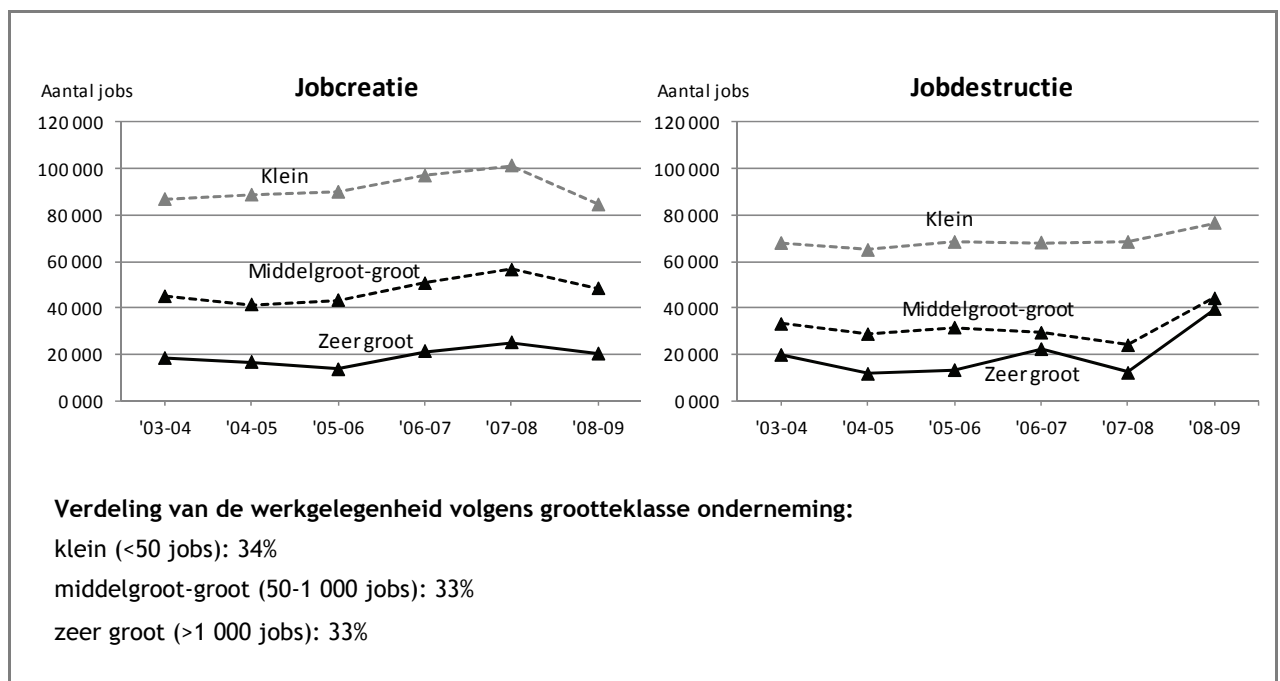
Ook de uitzendsector is niet opgenomen in de figuur. Uitzendkrachten worden immers ingezet in on-dernemingen van alle grootteklassen, maar in de hier gebruikte data worden ze niet geteld als werk-nemers van de ondernemingen waar ze werken. Het databestand beschouwt uitzendkrachten als werknemers van de uitzendkantoren, dit zijn bedrijven zich veelal situeren in de zeer grote onder-nemingsklassen. In de volgende sectie over de sectoren gaan we dieper in op de uitzendsector.

Jobs in kleine ondernemingen erg volatiel

Zoals bekend is de volatiliteit van de werkgelegenheid in kleine bedrijven veel groter dan in grotere ondernemingen: de figuur laat zien dat het aantal jobs dat jaarlijks wordt gecreëerd én vernietigd door KMO's (minder dan 50 werknemers) veel hoger ligt dan in de grotere ondernemingsklassen. Dit is in andere landen niet anders. Uit internationale studies blijkt dat in de eerste plaats de leeftijd van de ondernemingen hierin een rol speelt: jonge ondernemingen groeien gemiddeld sterker en sneller dan ondernemingen die al een tijd in de markt verankerd zijn. Zij zijn het die op korte tijd zeer veel bijkomende werkgelegenheid kunnen creëren (OECD, 2009; Haltiwanger *et al.*, 2009). Maar daarnaast hebben jonge ondernemingen ook een veel grotere kans op mislukking en zijn ze sterker onderhevig aan personeelsinkrimpingen. Figuur 4 laat zien dat KMO's in België, die een derde van de totale loon-trekkende werkgelegenheid vertegenwoordigen, jaarlijks ca. 90 000 nieuwe banen scheppen; daar-mee zijn ze goed voor meer dan de helft van de jobcreatie. Maar die werkgelegenheid is erg insta-biel: ook meer dan de helft van de jaarlijkse jobdestructie vindt plaats in bedrijven met minder dan 50 werknemers.

Grotere ondernemingen zijn doorgaans ouder en kennen een veel stabielere werkgelegenheid. De grootste bedrijven in België (+1 000 werknemers), die eveneens een derde van de loontrekkende werkgelegenheid vertegenwoordigen, leveren met ongeveer 20 000 nieuwe jobs per jaar slechts een bescheiden bijdrage aan de creatie van werkgelegenheid. Daar staat tegenover dat de werkgelegenheid er veel duurzamer is: van de bestaande banen worden er jaarlijks veel minder geschrapt dan in kleinere ondernemingen. Voor een uitvoerige bespreking van de bijdragen van de verschillende grootteklassen van ondernemingen aan de dynamiek van de werkgelegenheid in België verwijzen we naar Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2008).

Figuur 4. Jobcreatie en -destructie door groeiende en krimpende ondernemingen in België* (exclusief uitzendsector); 2de kwartaal 2003-2009

* Loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam
Bron: RSZ (Bewerking HIVA - K.U.Leuven)

Crisis doet vooral jobdestructie in grote bedrijven sterk stijgen

Wat ons in deze korte paper vooral interesseert zijn de veranderingen in het patroon van jobcreatie en -destructie tijdens de crisis. In alle grootteklassen van ondernemingen vond in 2009 een matige terugval van de jobcreatie plaats: het aantal nieuwe jobs dat werd gecreëerd lag 14% à 19% lager dan het jaar voordien. Enerzijds weerspiegelen deze cijfers het vertrouwde feit dat na het uitbreken van de crisis een personeelsstop plaats vond in vele ondernemingen, klein en groot. Maar anderzijds maken ze ook duidelijk wat vaak onderbelicht blijft, namelijk dat in volle crisisperiode heel wat bedrijven, zowel KMO's als grotere ondernemingen, hun personeelsbestand konden uitbreiden.

De crisis veroorzaakte wel een breuk in het patroon van jobdestructie: in alle grootteklassen nam het aantal afdankingen toe, maar in grote bedrijven verhoudingsgewijs veel sterker dan bij KMO's. De directe weerslag van de crisis was het grootst in ondernemingen met meer dan 1000 werknemers: hier steeg de jobdestructie van gemiddeld 16 000 jobs in de jaren voor de crisis tot 40 000 in het eerste crisisjaar, een toename met bijna 150%. In KMO's, waar de jobdestructie sowieso veel hoger ligt, bedroeg de stijging 'slechts' 13%. Dit neemt niet weg net als voor de crisis veel meer jobs verloren

gingen in KMO's dan in grotere ondernemingen. In 2009 werden in KMO's bijna 80 000 banen geschrapt, terwijl deze bedrijven een even groot aandeel van de werkgelegenheid vertegenwoordigen als zeer grote ondernemingen.

We kunnen dus stellen dat de impact van de crisis op de werkgelegenheid zich het sterkst liet voelen door een toename van het aantal afdankingen in grote ondernemingen. Deze conclusie bevestigt de vele meldingen in de dagelijkse berichtgeving over massale ontslagen in grote bedrijven: sterke afslankingen bij onder meer banken en verzekeringsmaatschappijen, autoconstructeurs en grootwarenhuizen liggen nog vers in het geheugen. Dit neemt niet weg dat het leeuwendeel van de jobdestructie tijdens de crisis aan de media-aandacht ontsnapte: talloze KMO's en grotere ondernemingen moesten enkele of enkele tientallen medewerkers ontslaan. En even zo veel werknemers moesten op zoek naar een nieuwe job.

Sectorale dynamiek

De dynamiek van de werkgelegenheid verschilt sterk van sector tot sector. Figuur 5 geeft een overzicht van de hoofdsectoren. In de industrie en de quartaire sector ligt de jaarlijkse jobcreatie relatief laag. De industrie combineert dit met een hoge jobdestructie, wat leidt tot een netto-daling van de werkgelegenheid. In organisaties uit de quartaire sector gaan net zeer weinig jobs verloren, wat leidt tot een sterke groei van de werkgelegenheid. De arbeidsmarkt in de tertiaire sector is veel turbulenter: hier worden aan een hoog tempo jobs gecreëerd, maar er gaan er evenzeer veel verloren. Toch neemt de werkgelegenheid er jaar na jaar toe. De uitzendsector vangt de grootste conjunctuurschommelingen op.

In het eerste jaar van de crisis werd de jobcreatie in nagenoeg alle sectoren van de economie teruggeschoefd, terwijl jobdestructie toenam. In de industrie was het verschil met de periode van hoogconjunctuur het meest uitgesproken: de sowieso lage jobcreatie daalde in 2009 tot amper 3% terwijl dat jaar ruim 8% van de bestaande industriële banen vernietigd werden. Hieronder gaan we kort in op de sectoren in detail. Tabel 1 en 2 geven de voornaamste cijfers.

Industriële sectoren: jobdestructie piekt

De traditioneel lage arbeidsmarktdynamiek in de industrie heeft in de eerste plaats te maken met het feit dat investeringskosten voor de oprichting van een nieuwe onderneming en voor de aanpassing van de productiecapaciteit er hoger liggen dan in de dienstensector. Hierdoor zijn ondernemingen er gemiddeld ouder en groter. Bovendien gebeuren aanpassingen van het arbeidsvolume er veel vaker dan in de dienstensector via uitzendarbeid en tijdelijke werkloosheid - een stelsel waar tot 2009 alleen arbeiders voor in aanmerking kwamen. Beide kanalen worden benut als flexibel alternatief voor de uitbreiding of inkrimping van het eigen personeelsbestand. Aangezien de gebruikte RSZ-data enkel een weergave zijn van het aantal eigen werknemers (dus exclusief uitzendkrachten), is het gebruik van deze kanalen niet zichtbaar in de hier gepresenteerde cijfers over de industrie.

De totale werkgelegenheid in de industrie daalde in de periode voor de crisis met ongeveer 1% per jaar: de lage jobcreatiegraad (gemiddeld 4,7% per jaar) was ruimschoots onvoldoende om de relatief hoge destructie van industriële banen goed te maken (gemiddeld 5,7% per jaar). In het eerste jaar van de crisis nam de jobdestructie fors toe: er werden meer dan 42 000 industriële banen geschrapt, wat overeenkomt met 8,1% van de totale werkgelegenheid in de industrie. In diezelfde periode liep

de jobcreatie sterk terug: er werden dat jaar amper 17 000 nieuwe industriële banen gecreëerd, of 3,2% ten opzichte van de bestaande werkgelegenheid.

Figuur 5. Jobcreatie en -destructie* volgens sector (exclusief landbouw, nutsvoorzieningen, bouw en overheid); België 2de kwartaal 2003-2009

* Loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam
Bron: RSZ (Bewerking HIVA-K.U.Leuven)

Nagenoeg alle industriële sectoren deelden in de klappen, de textielsector het meest: in deze toch al sterk afgeslankte sector werden in één jaar tijd ruim 5 000 jobs of 16% van de bestaande werkgelegenheid vernietigd, terwijl er nauwelijks nieuwe banen werden geschapen. Ook in auto-industrie werd het verlies van 5 000 arbeidsplaatsen (10% van de bestaande werkgelegenheid) nauwelijks gecompenseerd door nieuwe jobs. Hoewel ook in de meeste andere industriële sectoren de netto-werkgelegenheid daalde, ondergingen niet alle bedrijven dezelfde negatieve gevolgen van de crisis. Zoals hoger aangehaald konden vele ondernemingen de effecten van de crisis opvangen door het arbeidsvolume te reduceren zonder eigen personeel te ontslaan. Sommige industriële bedrijven slaagden er zelfs in bijkomende werkgelegenheid te scheppen.

Concreet werden in de industrie in een derde van de ondernemingen banen geschrapt en zette 6% van de werkgevers zijn activiteiten stop. Daar stond echter tegenover dat een kwart van de industriële bedrijven tijdens het eerste jaar van de crisis zijn personeelsbestand kon uitbreiden, en dat 4% in de loop van dat jaar als werkgever van start ging. Samen creëerden die twee laatste groepen in 2009 zo'n 17 000 nieuwe industriële banen, het merendeel daarvan in de metaal en de voeding.

Tabel 1. Sectorale arbeidsmarktdynamiek* tijdens de crisis; België 2de kwartaal 2008-2009

	2008/09 Aantal jobs	Evolutie 2008-2009			Jobcreatie- graad %	Jobdestr.- graad %
		Job- creatie N	Jobde- structie N	Netto- evolutie N		
<i>Landbouw, visserij</i>	13 000	3 000	1 700	1 300	22,8	12,9
<i>Industrie</i>	531 300	17 100	42 800	-25 700	3,2	8,1
- Voedingssector	84 000	4 200	4 100	100	5,0	4,9
- Textiel en kleding	32 400	600	5 200	-4 600	2,0	16,1
- Hout en papier	40 100	2 100	4 200	-2 100	5,1	10,4
- Chemie & pharma	71 500	1 300	3 100	-1 800	1,8	4,3
- Kunststoffen	54 500	1 400	3 500	-2 100	2,7	6,5
- Metaal (excl. Automo- biel)	163 900	4 800	14 600	-9 800	3,0	8,9
- Automobiel	49 000	500	5 100	-4 600	1,1	10,5
- Overige industrie	36 000	2 100	3 000	-900	5,8	8,2
<i>Nutsvoorzieningen</i>	32 300	1 700	900	900	5,3	2,7
<i>Bouw</i>	200 800	18 600	20 500	-2 000	9,2	10,2
<i>Tertiaire sector</i>	1 302 500	99 700	102 900	-3 200	7,7	7,9
- Groot- en kleinhandel	463 900	32 700	34 500	-1 800	7,1	7,4
- Vervoer en opslag	226 500	10 700	14 500	-3 800	4,7	6,4
- Horeca	102 200	15 300	15 700	-400	15,0	15,4
- Informatie & commu- nicatie	97 700	6 600	7 900	-1 300	6,8	8,1
- Financiële instellingen	133 300	6 100	8 500	-2 300	4,6	6,4
- Vrije beroepen, we- tenschappelijke en technische activiteiten	131 800	13 900	10 700	3 200	10,5	8,1
- Administratieve en ondersteunende dien- sten	147 100	14 300	11 100	3 300	9,7	7,5
<i>Uitzendbureaus</i>	135 700	1 700	27 900	-26 200	1,3	20,6
<i>Quartaire sector</i>	904 000	50 400	19 100	31 300	5,6	2,1
- Onderwijs	367 700	11 400	3 400	8 100	3,1	0,9
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	436 400	30 200	7 200	23 000	6,9	1,6
- Kunst en recreatie	30 900	2 900	3 500	-600	9,3	11,3
- Overige diensten	68 900	6 000	5 100	900	8,7	7,4
<i>Totaal</i>	3 119 600	192 200	215 800	-23 600	6,2	6,9

* Loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam
Bron: RSZ (Bewerking HIVA - K.U.Leuven)

In de metaal (exclusief automobielsector) werden de meeste jobs gecreëerd door KMO's als kleinere metaalconstructeurs en producenten gelieerd aan de bouw. Heel wat van deze bedrijven konden hun personeelsbestand in 2009 uitbreiden met enkele werknemers. Op sectoraal niveau beschouwd was deze jobcreatie echter ruim onvoldoende om het verlies aan arbeidsplaatsen te compenseren bij andere ondernemingen; vooral het massaal jobverlies bij verschillende internationale spelers, zoals enkele grote staalproducenten, producenten van elektrische apparatuur en machinebouwers, bracht de werkgelegenheid in de sector zware klappen toe.

De voeding is de enige grote industriële sector die tijdens de crisis zijn werkgelegenheidsniveau kon handhaven: ondanks sterke afslankingen bij enkele multinationals en matig jobverlies in kleinere ondernemingen, konden heel wat voedingsbedrijven, zowel op de lokale markt gerichte producenten als grotere exportgerichte firma's, bijkomend personeel aanwerven tijdens het eerste jaar van de crisis.

Uitzendarbeid als eerste buffer

De vernietiging van 8,1% van de bestaande arbeidsplaatsen in industriële bedrijven is in werkelijkheid een onderschatting van de reële jobdestructie in de sector. Voordat ze overgingen tot een afslanking van het eigen personeel verminderden vele bedrijven immers de inzet van uitzendkrachten. Omdat deze uitzendkrachten ingeschreven zijn als werknemer van het uitzendbureau en niet van de onderneming waar ze werken, worden ze hier in een aparte sector vermeld. De totale uitzendactiviteit in België daalde pijlsnel vanaf het tweede kwartaal 2008. Volgens Federgon (2009) was het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector een jaar later verminderd met 28,4%. Dit wordt weerspiegeld in de RSZ-data: in de meeste uitzendkantoren lag het aantal uitzendkrachten in het tweede kwartaal van 2009 een stuk lager dan een jaar voordien. Uitgedrukt in de hier gebruikte meetmethode (aantal tewerkgestelde werknemers op het einde van het kwartaal) gaat het om een jobdestructie van 20,6% in één jaar tijd. Jobcreatie was er in de sector nauwelijks: slechts een handvol uitzendbureaus kon in 2009 bijkomende werkgelegenheid creëren. Precieze cijfers over het gebruik van interim-arbeid door industriële bedrijven zijn er in België niet, maar algemeen wordt aangenomen dat het gros van de uitzendkrachten nog steeds in de industrie tewerkgesteld wordt. Bovenop de ruim 42 000 arbeidsplaatsen die geschrapt werden bij vast of tijdelijk personeel van industriële ondernemingen, werd dus ook sterk gesnoeid onder de werknemers tewerkgesteld in een interim-statuuut.

Beperkte impact crisis in tertiaire sector

De arbeidsmarkt in de tertiaire sector is veel turbulenter dan in de industrie: er worden zowel in absolute als in relatieve termen veel meer jobs gecreëerd, maar er wordt jaarlijks ook een groter deel van de bestaande werkgelegenheid geschrapt. Ook het aantal bedrijven dat start en wordt stopgezet ligt er een stuk hoger. In de periode voor de crisis werd jaarlijks gemiddeld 6,8% van de bestaande werkgelegenheid vernietigd door stopzettingen en krimpende bedrijven. Dit werd echter ruimschoots gecompenseerd door een zeer sterke jobcreatie in groeiende en startende bedrijven: voor elke 100 bestaande banen in de sector werden er jaarlijks 8,5 nieuwe gecreëerd. Als men rekening houdt met deze traditioneel hoge volatiliteit, was de directe impact van de crisis in de tertiaire sector minder groot dan in de industrie: de jobdestructie nam minder sterk toe (tot 7,9%) en de terugval van de jobcreatie was er minder groot (tot 7,7%).

Tabel 2. Jobcreatie en -destructie* volgens sector; België 2de kwartaal 2003-2009

	Jobcreatiegraad (%)							Jobdestructiegraad (%)							Netto-evolutie (%)						
	'03-04	'04-05	'05-06	'06-07	'07-08	'08-09		'03-04	'04-05	'05-06	'06-07	'07-08	'08-09		'03-04	'04-05	'05-06	'06-07	'07-08	'08-09	
Landbouw, visserij	17,7	18,0	15,3	23,6	17,6	22,8		18,6	17,5	18,2	16,4	15,9	12,9		-0,9	0,5	-3,0	7,2	1,7	10,0	
Industrie	4,2	4,8	4,4	5,2	5,1	3,2		6,8	5,7	5,4	5,8	4,5	8,1		-2,6	-0,9	-1,0	-0,6	0,7	-4,8	
- Voedingssector	5,9	6,4	5,1	5,7	5,7	5,0		5,8	6,4	5,1	5,1	5,3	4,9		0,1	0,0	0,0	0,6	0,3	0,1	
- Textiel en kleding	2,3	2,9	2,8	3,7	3,3	2,0		7,9	9,5	8,9	8,3	6,4	16,1		-5,7	-6,5	-6,1	-4,7	-3,1	-14,1	
- Hout en papier	4,8	4,1	4,7	4,6	5,6	5,1		6,5	6,3	6,6	6,8	5,3	10,4		-1,8	-2,2	-1,9	-2,2	0,4	-5,3	
- Chemie & pharma	2,2	3,0	3,1	6,1	3,2	1,8		4,1	3,3	2,9	5,1	2,4	4,3		-1,8	-0,3	0,2	1,0	0,8	-2,5	
- Kunststoffen	3,8	3,8	4,4	4,3	4,5	2,7		6,0	4,6	5,3	3,7	3,4	6,5		-2,2	-0,8	-0,9	0,6	1,1	-3,8	
- Metaal (excl., automobiel)	4,0	6,2	5,2	5,9	6,1	3,0		7,3	5,9	5,9	4,9	3,6	8,9		-3,3	0,3	-0,7	1,0	2,5	-6,0	
- Automobiel	6,1	3,4	3,2	3,2	3,5	1,1		9,5	3,6	3,8	10,0	6,6	10,5		-3,4	-0,3	-0,5	-6,8	-3,1	-9,4	
- Overige industrie	4,5	4,9	4,7	5,5	7,6	5,8		8,3	7,9	6,5	6,5	6,5	8,2		-3,8	-3,0	-1,8	-1,0	1,1	-2,4	
Nutsvoorzieningen	5,3	4,1	5,8	7,7	6,3	5,3		8,6	3,7	2,2	3,4	1,3	2,7		-3,3	0,4	3,6	4,3	5,0	2,6	
Bouw	10,1	11,0	12,7	12,2	11,6	9,2		9,6	9,4	8,4	8,8	8,9	10,2		0,6	1,6	4,3	3,5	2,7	-1,0	
Tertiaire sector	8,6	8,3	7,9	8,8	9,0	7,7		7,2	6,8	6,8	6,5	6,5	7,9		1,4	1,5	1,2	2,3	2,5	-0,2	
- Groot- en kleinhandel	8,6	8,0	8,1	8,9	8,3	7,1		7,0	6,4	6,9	6,2	6,7	7,4		1,6	1,6	1,1	2,6	1,5	-0,4	
- Vervoer en opslag	5,6	5,1	5,1	6,2	6,3	4,7		5,2	5,9	4,7	5,3	4,8	6,4		0,4	-0,8	0,4	0,9	1,6	-1,7	
- Horeca	18,4	18,5	14,8	15,4	16,3	15,0		14,9	13,2	15,4	14,0	14,0	15,4		3,5	5,3	-0,6	1,4	2,3	-0,4	
- Informatie & communicatie	6,6	7,6	8,0	7,0	8,5	6,8		7,0	6,7	4,9	5,4	5,2	8,1		-0,4	0,9	3,2	1,6	3,3	-1,3	
- Financiële instellingen	4,4	3,5	3,5	5,2	4,6	4,6		6,2	3,7	3,3	5,1	3,8	6,4		-1,8	-0,2	0,2	0,1	0,8	-1,7	
- Vrije beroepen, wetensch., en technische activiteiten	10,6	10,5	10,4	11,2	12,6	10,5		7,5	8,0	7,1	6,7	6,3	8,1		3,1	2,5	3,2	4,4	6,3	2,4	
- Administratieve en ondersteunende diensten	10,9	10,6	9,7	10,8	11,3	9,7		6,9	7,3	8,0	6,0	6,6	7,5		4,0	3,3	1,7	4,8	4,7	2,2	
Uitzendbureaus	12,2	8,8	10,2	9,8	6,1	1,3		1,6	2,7	7,4	4,1	3,7	20,6		10,6	6,2	2,8	5,7	2,5	-19,3	
Quartaire sector	6,0	5,6	4,5	4,7	6,1	5,6		2,3	2,3	2,3	2,9	2,0	2,1		3,6	3,3	2,2	1,8	4,2	3,5	
- Onderwijs	2,9	2,4	1,0	0,9	3,8	3,1		1,4	1,0	1,4	3,0	0,8	0,9		1,5	1,4	-0,4	-2,1	3,0	2,2	
- Gezondheidszorg en match, dienstverlening	6,5	6,4	6,3	6,9	7,2	6,9		1,5	1,3	1,3	1,5	1,4	1,6		5,0	5,0	5,0	5,4	5,8	5,3	
- Kunst en recreatie	19,1	13,3	12,5	10,4	11,8	9,3		12,8	9,9	11,3	9,6	9,8	11,3		6,3	3,4	1,2	0,9	2,0	-2,0	
- Overige diensten	13,1	9,3	9,5	9,1	9,5	8,7		6,4	8,2	8,4	7,5	7,8	7,4		6,7	1,1	1,1	1,7	1,7	1,3	
Totaal	7,3	7,1	6,7	7,3	7,5	6,2		5,8	5,5	5,4	5,4	4,9	6,9		1,5	1,6	1,3	1,9	2,7	-0,8	

* Loontrekkende arbeidsplaatsen exclusief jobs bij overheden en bij zelfstandigen in eigen naam

Bron: RSZ (Bewerking HIVA-K.U.Leuven)

Een deel van de verklaring voor de hoge turbulentie in de tertiaire sector ligt in structurele kenmerken: in de dienstensectoren zijn de investeringskosten voor de oprichting van nieuwe ondernemingen gemiddeld lager dan in de industrie en zijn bestaande ondernemingen doorgaans jonger en kleiner. Dit gaat samen met een 'up-or-out'-dynamiek: bedrijven groeien of worden uit de markt geconcentreerd. Anderzijds zijn de verschillen tussen de dienstensectoren onderling erg groot: in de horeca volgen starters en stopzettingen elkaar aan een hoog tempo op en lopen de jaarlijkse jobcreatie en -destructiegraden op tot meer dan 15%; in sectoren als het vervoer en de financiële sector daarentegen is de werkgelegenheidsdynamiek even beperkt als in de industrie.

De directe impact van de crisis op de dynamiek van de werkgelegenheid bleef in de meeste tertiaire sectoren relatief beperkt: weliswaar werden er meer banen vernietigd en minder jobs gecreëerd maar in tegenstelling tot in de industrie was het verschil met de periode van hoogconjunctuur klein.

Deze vaststelling is het meest uitgesproken in de horeca: deze sector kent traditioneel een extreem hoge turbulentie met veel starters en sterke groeiers maar ook veel faillissementen en snel krimpende bedrijven. Het aantal jobs dat er verloren ging in het eerste jaar van de crisis (15 700) lag niet veel hoger dan in de jaren van hoogconjunctuur, en met 15 300 nieuwe banen bleef de creatie van werkgelegenheid aan een hoog tempo doorgaan. Daardoor daalde de totale werkgelegenheid op sectorniveau slechts licht (-0,4%).

Ook in twee andere turbulente sectoren waren de directe gevolgen van de crisis slechts beperkt voelbaar: het gaat om de "Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten" en de "Administratieve en ondersteunende diensten". Beide sectoren zijn al jaren in volle expansie, en deze groei gaat gepaard met een turbulent proces van 'creatieve destructie': het aantal starters ligt hoog en vele bedrijven groeien snel, maar ook de vernietiging van bestaande banen ligt er een stuk hoger dan in de rest van de economie. Onder "Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten" horen bedrijfsdiensten als boekhouding, juridische diensten, ingenieursactiviteiten en reclame en marketing; onder "Administratieve en ondersteunende diensten" vallen activiteiten als verhuur, beveiliging, callcenters en andere zakelijke dienstverlening. De groei van deze sectoren is mede te danken aan de uitbesteding van ondersteunende activiteiten door andere bedrijven naar gespecialiseerde firma's, en de werkgelegenheid wordt dus indirect gecreëerd door onder meer industriële afnemers. Daarnaast omvatten deze sectoren ook op de particuliere markt gerichte diensten als arbeidsbemiddeling of reisbureaus, wat het moeilijk maakt ze onder één noemer te vatten.

In 2009 steeg de jobdestructie in de "Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten" en de "Administratieve en ondersteunende diensten" naar respectievelijk 8,1% en 7,5% van de sectorale werkgelegenheid, wat overeenkomt met de vernietiging van zo'n 22 000 banen. Vooral in bedrijfsondersteunende activiteiten als reclame en marketing, industriële reiniging en zakelijke dienstverlening nam de jobdestructie fors toe. Maar tegelijk bleef de jobcreatie in expanderende bedrijven op een hoog niveau gehandhaafd en werden er in volle crisisperiode meer dan 28 000 nieuwe jobs gecreëerd (resp. 10,5% en 9,7% van de sectorale werkgelegenheid). Hierdoor lieten beide sectoren een sterke netto-groei van de werkgelegenheid optekenen. Vooral in subsectoren als adviesverlening voor bedrijven, ingenieursactiviteiten, maar ook arbeidsbemiddeling, werden er ondanks de crisis tal van nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd.

In de andere tertiaire sectoren was de jobcreatie in groeiende en startende bedrijven (net) niet krachtig genoeg om het verlies aan arbeidsplaatsen in andere ondernemingen goed te maken. Vooral bij de financiële instellingen en in de sector van de "Informatie en communicatie" nam de jobdestructie sterk toe in vergelijking met de periode ervoor. Een aantal financiële instellingen snoeiden fors in het personeelsbestand en in de ICT-sector werden bijna 8 000 banen, of 8,1% van de bestaan-

de werkgelegenheid geschrapt. Het grootste deel daarvan gebeurde in bedrijven die informaticadiensten aanbieden, dit zijn activiteiten die sterk afhankelijk zijn van de vraag van bedrijven uit andere sectoren.

Jobcreatie in quartaire sectoren gaat onverminderd door

De arbeidsmarkt in de quartaire sector was het minst onderhevig aan de gevolgen van de crisis. In deze grotendeels publieke dienstensectoren worden nieuwe jobs gecreëerd aan een tempo dat niet veel hoger ligt dan in de industrie (ca. 5,4%), maar doordat er jaarlijks ook slechts een uiterst beperkt deel van de bestaande werkgelegenheid wordt geschrapt (ca. 2,3%) groeit de sector jaar na jaar sterk. Tijdens het eerste jaar van de crisis gingen er ongeveer 19 000 jobs verloren in krimpende organisaties, maar daartegenover stond een werkgelegenheidscreatie van ruim 50 000 nieuwe arbeidsplaatsen. Het leeuwendeel van de jobcreatie gebeurde in de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening. Deze sector is sinds de jaren negentig in volle expansie en de groei werd de voorbije jaren nog eens sterk aangezwengeld door de creatie van dienstenchequebanen. Daarnaast werden in 2009 ook in het openbaar onderwijs aan beide kanten van de taalgrens veel nieuwe jobs gecreëerd. Enkel in de relatief kleine sector van “Kunst en recreatie” viel de jobcreatie in 2009 sterk terug en gingen er heel wat meer arbeidsplaatsen verloren dan in de jaren ervoor. De sector groepeerde tal van culturele, sportieve en recreatieve organisaties waar de volatiliteit van de werkgelegenheid zeer groot is. In 2009 moesten vele ervan één of enkele medewerkers ontslaan, waardoor in totaal een paar duizend banen werden geschrapt. Dit werd onvoldoende gecompenseerd door bijkomende aanwervingen in andere organisaties in de sector.

Technische bijlage

Hieronder lichten we kort toe hoe het databestand werd samengesteld en geven we de voornaamste definities en berekeningswijzen. De definities inzake bedrijfsdemografie (onderneming, start, stopzetting, groeiers, krimpers) beantwoorden aan de gezamenlijke richtlijnen van EUROSTAT en OESO (EUROSTAT/OECD, 2007). De samenstelling van de indicatoren inzake jobcreatie en -destructie gebeurt volgens de geijkte berekeningswijzen voorgesteld door Davis, Haltiwanger & Schuh (1997). Opdat de data een goede weergave zouden zijn van de werkelijke dynamiek op de arbeidsmarkt werd een methode van longitudinale datakoppeling ontwikkeld die gebruikmaakt van werknemersstromen tussen ondernemingsrecords. Voor de gedetailleerde bespreking van de methodologie verwijzen we naar de achtergrondpaper: Geurts, Ramioul & Vets (2010) *Employee flows to study firm and employment dynamics*.

Data

De cijfers in deze working paper zijn gebaseerd op gegevens die de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) verzamelt in het kader van de Multifunctionele Aangifte (DmfA). Elk kwartaal geven werkgevers elektronisch de loon- en arbeidstijdgegevens van hun werknemers door. Hierdoor beschikt de RSZ over een administratieve databank waarin zowel werkgevers als werknemers geregistreerd zijn met een uniek identificatienummer. Een dergelijke 'linked employer-employee database' is een uiterst geschikte bron om de dynamiek op de arbeidsmarkt in kaart te brengen. Bovendien zijn de data erg betrouwbaar: ten eerste omdat de RSZ-aangiften verplicht zijn en er verschillende controlemechanismen bestaan die de juistheid van de gegevens garanderen, ten tweede omdat de aangiften elektronisch gebeuren via de identificatienummers van de werkgevers en de werknemers. Hierdoor is het risico op foutieve of ontbrekende gegevens zeer gering.

Toch is ook aan de RSZ-data een belangrijke beperking verbonden die zorgt voor een vertekening van cijfers over de dynamiek op de arbeidsmarkt. Van sommige werkgevers is de longitudinale registratie namelijk onderbroken, wat leidt tot een overschatting van de werkelijke dynamiek. Dit probleem is kenmerkend voor administratieve databanken. In samenwerking met de Dienst Statistiek van de RSZ ontwikkelde het HIVA-K.U.Leuven een vernieuwde methodologie om aan dit probleem te verhelpen. De methode is uniek voor België en sluit aan bij recente inzichten uit Amerikaans en Scandinavisch

onderzoek. Onder 'Innovatieve methodologie' wordt deze kort toegelicht.

Dekking

De RSZ-data hebben betrekking op 99% van de Belgische werkgevers of ruim 92% van de loontrekkende werkgelegenheid. Niet opgenomen in de databank zijn arbeidsplaatsen bij de Plaatselijke en Provinciale Overheden (RSZPPO). Voor de samenstelling van de cijfers in deze working paper werden ook de jobs bij andere (federale, gewestelijke, ...) overheden buiten beschouwing gelaten, of meer bepaald de jobs in NACE-sector 'O'. Ten slotte zijn ook loontrekkende arbeidsplaatsen bij zelfstandigen-in-eigen-naam niet opgenomen omwille van privacyredenen. Alles bij elkaar genomen bedraagt de dekkingsgraad van de hier gepresenteerde cijfers 90% van de totale loontrekkende werkgelegenheid in België.

Analyse-eenheden

De observatie-eenheid voor de berekening van de indicatoren is de **onderneming**. Een onderneming is de juridische eenheid die verbonden is met een uniek ondernemingsnummer dat wordt toegekend door de Kruispuntbank Ondernemingen (KBO). Deze juridische eenheid komt overeen met de EUROSTAT/OESO-definitie die wordt aanbevolen voor het opstellen van statistieken over ondernemingsdemografie (EUROSTAT, 2007):

"The enterprise is the smallest combination of legal units that is an organisational unit producing goods or services, which benefits from a certain degree of autonomy in decision-making, especially for the allocation of its current resources. An enterprise carries out one or more activities at one or more locations. An enterprise may be a sole legal unit." (Council Regulation (EEC) No 696/93 van 15 maart 1993).

Een onderneming kan meerdere vestigingen hebben; 90% van de ondernemingen heeft er slechts één.

Een **werkgever** is een onderneming die op 30 juni van het betreffende jaar minstens één werknemer in dienst had. Omdat onze analyse enkel betrekking heeft op ondernemingen met personeel worden in de tekst 'onderneming' en 'werkgever' als synoniemen gebruikt.

Een **job** is een arbeidsplaats die wordt ingevuld door een werknemer in een onderneming op 30 juni van het jaar. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen voltijdse en deeltijdse jobs. Werknemers die op die dag afwezig waren wegens ziekte, verlof of

tijdelijke werkloosheid worden ook meegeteld. Dit betekent dat een toe- of afname van het gebruik van tijdelijke werkloosheid in een onderneming niet zichtbaar is in de data. Werknemers in voltijdse loopbaanonderbreking of voltijds tijdskrediet worden niet meegeteld. Uitzendkrachten worden geteld als werknemers van het uitzendkantoor en niet van de onderneming waar ze werken.

Concepten & berekeningswijzen

Jobcreatie en -destructie worden gemeten op basis van de netto-evolutie van het aantal jobs per werkgever. Het aantal jobs wordt gemeten op 30 juni van het jaar. Davis, Haltiwanger & Schuh (1997) hebben de berekeningswijze voorgesteld die vandaag algemeen aanvaard is. Jaarlijkse **jobcreatie** is de som van twee componenten: 1) de netto-toename van het aantal jobs bij groeiende bedrijven in dat jaar en 2) het aantal jobs dat werd gecreëerd door werkgevers die in dat jaar gestart zijn. Jaarlijkse **jobdestructie** is de som van: 1) de netto-daling van het aantal jobs bij krimpende bedrijven in dat jaar en 2) het aantal jobs dat verdwenen is bij werkgevers die in de loop van het jaar hun activiteiten hebben stopgezet. De som van beide componenten, jobcreatie en -destructie, noemt men de totale jobreallocatie. Het verschil tussen beide componenten is de netto-werkgelegenheidsevolutie.

De afbakening van startende werkgevers, stopzettingen, groeiers en krimpers gebeurt volgens de EUROSTAT/OESO-richtlijnen over ondernemingsdemografie (EUROSTAT, 2007). De **start** van een onderneming vindt plaats wanneer nieuwe productiefactoren, in het bijzonder nieuwe arbeidsplaatsen, worden gecreëerd. Een startende werkgever in jaar t is een startende onderneming die minstens één werknemer in dienst heeft op 30 juni van het startjaar. Als belangrijke beperking geldt dat geen andere ondernemingen mogen betrokken zijn bij de opstart van de onderneming. Dit betekent dat nieuwe ondernemingen in de databank die het gevolg zijn van een fusie, splitsing, verzelfstandiging of herstructurering van ondernemingen, niet beschouwd worden als startende werkgevers. Ook wijzigingen van het ondernemingsnummer ten gevolge van een verandering van eigenaar, van juridisch statuut of om administratieve redenen, corresponderen niet met start van een nieuwe werkgever. Werkgevers die gedurende minder dan twee jaar geen werknemers in dienst hadden worden evenmin beschouwd als starters. Werkgevers daarentegen die gedurende twee jaar of meer geen werknemers in dienst hadden worden wel beschouwd als starters.

De **stopzetting** van een onderneming vindt plaats wanneer bestaande productiefactoren, in het bijzonder bestaande arbeidsplaatsen, verdwijnen. De stopzetting van een werkgever in jaar t correspondeert met de stopzetting van een onderneming die minstens één werknemer in dienst had op 30 juni van jaar $t-1$. Ook hier geldt als beperking dat geen andere ondernemingen mogen betrokken zijn bij de stopzetting. Dit betekent dat ondernemingen die uit de databank verdwijnen als gevolg van een fusie, overname, splitsing of herstructurering van ondernemingen, niet beschouwd worden als stopzettingen. Ook wijzigingen van het ondernemingsnummer worden niet beschouwd als stopzettingen. Werkgevers die gedurende minstens twee jaar geen werknemers in dienst hebben worden beschouwd als stopzettingen. Maar werkgevers die gedurende een periode korter dan twee jaar geen werknemers in dienst hebben, worden niet beschouwd als stopzettingen.

Groeiende ondernemingen zijn alle ondernemingen die een netto-toename van het aantal jobs laten optekenen behalve de starters. **Krimpende** ondernemingen zijn alle ondernemingen die een netto-daling van het aantal jobs laten optekenen behalve de stopzettingen.

De **jobcreatiegraad** is de procentuele verhouding tussen het aantal bijkomende arbeidsplaatsen dat werd gecreëerd door starters en groeiende bedrijven, en de totale werkgelegenheid. De **jobdestructiegraad** is de procentuele verhouding tussen het aantal arbeidsplaatsen dat verloren ging in krimpende bedrijven en in bedrijven die hun activiteiten stopzetten, en de totale werkgelegenheid.

De noemer van de jobcreatie- en jobdestructiegraden tussen jaar $t-1$ en jaar t wordt berekend als het gemiddelde van het aantal jobs in jaar $t-1$ en jaar t . In tegenstelling tot traditionele maten, die de relatieve verandering meten ten opzichte van het aantal jobs in het basisjaar, en die relatieve maten opleveren tussen -100% en $+\infty$, zijn de gebruikte indicatoren symmetrische maten tussen -200% en $+200\%$. Voor relatief beperkte werkgelegenheidsevoluties ($\pm 20\%$) liggen deze graden zeer dicht bij de uitkomsten van de traditionele berekeningswijze.

De bepaling van de **ondernemingsgrootte** voor de berekening van statistieken over de creatie en destructie van werkgelegenheid is sterk onderhevig aan de keuze van de statistische methode (Haltiwanger *et al.*, 2010). Een heikele kwestie is onder meer of ondernemingen moeten worden ingedeeld in de grootteklasse waarin ze zich in het begin of op het eind van de meting bevinden. Okolie (2004,

tabel 3), bijvoorbeeld, laat op basis van VS-data van het 2de kwartaal 2000 zien dat volgens een indeling naar begingrootte de zeer kleine ondernemingen (1-4 werknemers) veel meer jobs creëerden (1,7 miljoen) dan vernietigden (0,7 miljoen). Volgens een naar volgens eindgrootte daarentegen creëerden ze veel minder jobs (0,9 miljoen) dan ze vernietigden (1,2 miljoen). Dergelijke cijfers laten zien dat verschillende methoden tot zeer uiteenlopende conclusies kunnen leiden, bijvoorbeeld met betrekking de vraag of kleine ondernemingen verantwoordelijk zijn voor een belangrijk deel van de werkgelegenheidscreatie in een land. Om aan de statistische vertekening door een eenzijdige keuze voor begin- of eindgrootte te verhelpen heeft het Bureau of Labor Statistics in de VS een classificatiemethode volgens 'dynamische grootte' ontwikkeld (Butani *et al.*, 2006). Volgens deze methode worden de jobs die worden gecreëerd of vernietigd toegewezen aan elk van de grootteklassen die de onderneming doorloopt tijdens zijn groei of krimp. In deze working paper gebruiken we een vierde classificatiemethode, volgens de zogenaamde huidige grootte ('current size'). Hierbij wordt de grootteklasse van de onderneming berekend als het gemiddelde van het aantal jobs in het begin (jaar $t-1$) en het eind (jaar t) van de meting. Butani *et al.* (2006) laat zien dat de resultaten van deze laatste methode zeer dicht aansluiten bij die van de 'dynamische' methode.

Methodologie datakoppeling

Een belangrijke tekortkoming van administratieve databanken voor het opstellen van statistieken over de dynamiek van ondernemingen en van de werkgelegenheid is dat deze statistieken vertekend worden door onvolkomenheden in de longitudinale registratie van ondernemingen. Het probleem is te wijten aan het feit dat een verandering in de administratieve registratie van een onderneming niet altijd overeenkomt met de reële economische verandering. Wanneer, bijvoorbeeld, het ondernemingsnummer wijzigt ten gevolge van een verandering van eigenaar, van juridisch statuut of om administratieve redenen, worden de betreffende ondernemingsnummers verkeerdelijk geïdentificeerd als een startende onderneming en een stopzetting. Dit heeft een opwaartse vertekening tot gevolg van de statistieken over de dynamiek van ondernemingen en werkgelegenheid. Ook veranderingen in de structuur van ondernemingen zoals fusies, splitsingen, verzelfstandigingen of overnames van ondernemingen leiden tot een vertekening van de statistieken over dynamiek.

Samenwerking tussen statistiekinstellingen en onderzoekers heeft geleid tot een beter begrip van

deze problemen in verband met longitudinale data-koppeling en tot de ontwikkeling van methoden om eraan te verhelpen. Traditioneel worden methoden gebruikt die gebaseerd zijn op probabilistic matching. Deze vergen echter arbeidsintensieve controles en laten slechts gedeeltelijk toe ondernemingsnummers te koppelen in geval van herstructureringen. Meer recent worden in de Scandinavische landen en de VS alternatieve methoden ontwikkeld die gebruik maken van informatie over werknemersstromen tussen ondernemingsrecords (Benedetto *et al.*, 2007; Vilhuber, 2009). Deze methoden bevinden zich in een experimentele fase maar leiden tot veelbelovende resultaten. De belangrijkste voordelen van deze methoden zijn dat de resultaten gemakkelijk reproduceerbaar zijn en dat ze toelaten veranderingen in de structuur van ondernemingen te identificeren die overeenstemmen met reële economische gebeurtenissen. Om deze methoden te kunnen toepassen zijn zogenaamde linked-employer employee data (LEED) nodig. In dergelijke datasets worden zowel werkgevers als werknemers geregistreerd aan de hand van een uniek identificatienummer en wordt hun relatie gevolgd door de tijd. De gegevens die de RSZ verzamelt via de 'multifunctionele aangifte' (DmfA) vormen een ideale databank om een dergelijke methode toe te passen. In samenwerking met de Dienst Statistiek van de RSZ ontwikkelde het HIVA een Belgische versie van een methode om ondernemingsdata longitudinaal te koppelen door gebruik te maken van werknemersstromen.

Het principe van de methode is eenvoudig: indien de werknemerspopulatie in onderneming *A* op tijdstip $t-1$ (gedeeltelijk) dezelfde is als de werknemerspopulatie in onderneming *B* op tijdstip t , dan hebben *A* en *B* betrekking op (delen van) dezelfde onderneming. Informatie over continuïteit van de werkgelegenheid wordt dus gebruikt als een criterium om een koppeling te maken tussen twee ondernemingsnummers die betrekking hebben op dezelfde, of delen van dezelfde onderneming. Technisch gezien wordt dit in de dataset geobserveerd als een 'stroom van een cluster van werknemers' van het ene ondernemingsnummer naar het andere. De idee kan formeel uitgedrukt worden als volgt: "indien een van de belangrijkste productiefactoren, namelijk de arbeidskrachten, (gedeeltelijk) identiek is voor twee ondernemingsnummers op twee opeenvolgende tijdstippen, dan bestaat er een grote kans dat deze nummers betrekking hebben op (delen van) dezelfde onderneming".

Een gelijkaardige definitie over de continuïteit van ondernemingen kan gevonden worden in Eurostat/OECD (2007, p. 26), Benedetto *et al.* (2007, p. 6) en Ahmad (2008, p. 132).

In de methodologische paper *Employee flows to study firm and employment dynamics* (Geurts et al., 2010) wordt het algoritme beschreven dat HIVA in samenwerking met de Dienst Statistiek van de RSZ ontwikkelde om ondernemingsnummers longitudinaal te koppelen door gebruik te maken van werknemersstromen. De paper beschrijft eveneens op welke manier deze informatie gebruikt wordt om te komen tot meer nauwkeurige statistieken over de dynamiek van ondernemingen en van de werkgelegenheid. Aan de hand van de Belgische data voor 2003-2009 illustreert de paper dat de werkelijke dynamiek van ondernemingen en van de werkgelegenheid tot 50% lager ligt dan op basis van ruwe administratieve data zou geconcludeerd worden.

Referenties

- Ahmad N. (2008), 'A Proposed Framework for Business Demography Statistics', in *Measuring Entrepreneurship. Building a Statistical System* (ed. Congregado E.), New York: Springer.
- Benedetto G., Haltiwanger J., Lane J. & McKinney K. (2007), 'Using Worker Flows to Measure Firm Dynamics', in *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 25, No. 3, p. 299-313.
- Butani S., Richard C., Vinod K., James S., David T., & George W. (2006), 'Business Employment Dynamics: Tabulations by Employer Size', *Monthly Labor Review*, February 2006.
- Davis S.J., Faberman R.J. & Haltiwanger J.C. (2006), 'The Flow Approach to Labor Markets: New Data Sources and Micro-Macro Links', *Journal of Economics Perspectives*, Vol. 20, No. 3, p. 3-26.
- Davis S.J., Haltiwanger J.C. & Schuh S. (1997), *Job creation and destruction*, Cambridge/London: MIT Press.
- Eurostat (2010), *Eurostat news release 134/2010*, 15 September 2010, Luxembourg.
- Eurostat/OECD (2007), *Eurostat-OECD Manual on Business Demography*, Luxembourg.
- Federaal Planbureau, *Perscommuniqué 15 september 2010*, Brussel.
- Federaal Planbureau (2010), *Economische vooruitzichten 2010-2015*, Brussel. Beschikbaar via <http://www.plan.be>
- Federgon (2009), *Kwartaalnota uitzendarbeid. Tweede kwartaal 2009: conjunctuurgevoelige uitzendsector deelt mee in de klappen*, Brussel.
- Geurts K., Ramioul M. & Vets P. (2010), 'Employee flows to study firm and employment dynamics', *Journal of the Royal Statistical Society - Series A* (submitted).
- Geurts K. & Ramioul M. (2009) *Jobcreatie en -destructie bij Vlaamse werkgevers. Originele cijfers op basis van een verbeterde methodologie*, KEROSINE working paper, HIVA-K.U.Leuven.
- Gómez-Salvador R., Messina J. & Vallanti G. (2004), *Gross job flows and institutions in Europe*, Working, Paper Series No. 318/March 2004, European Central Bank.
- Haltiwanger J., Scarpetta S. & Schweiger H. (2006), *Assessing Job Flows across Countries: The Role of Industry, Firm Size, and Regulations*, World Bank Policy Research Working Paper 4070.
- Haltiwanger J., Jarmin R.S. & Miranda J. (2010), *Who creates jobs? Small vs. Large vs. Young*, NBER Working Paper No. w16300.
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2010), *Recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt*, Brussel. Beschikbaar via <http://www.meta.fgov.be>
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2008), 'Dynamiek van de bedrijven en van de gesalarieerde werkgelegenheid', in *Verslag 2008*, Brussel.
- Nationale Bank van België (2010), *Verslag 2009. Economische en financiële ontwikkeling*, Brussel. Beschikbaar via <http://www.nbb.be>
- OECD (2009), 'How do industry, firm and worker characteristics shape job and worker flows?', in *OECD Employment Outlook 2009*, pp. 117-163, Paris: OECD.
- Okolie C. (2004), 'Why size class methodology matters in analyses of net and gross job flows', *Monthly Labor Review*, July 2004.
- RVA (2010) *Jaarverslag 2009*, Brussel.
- Vilhuber L. (2009), 'Adjusting imperfect data: overview and case studies', in *The structure of wages: An international comparison* (eds E.P. Lazear and K.L. Shaw), pp. 59-80, Chicago: University of Chicago Press.